

Fra Guillem de Guimerà

*President de la Generalitat
(1310-1320?-18/19 juliol de 1396)*

Dr. JOSEP M. SANS TRAVÉ
Acadèmic

“Senyor (dirigint-se al monarca) i senyors (adreçant-se als altres membres de la Cort general), el bisbe de Lleida us ha exposat en nom del rei l’anul·lació de la revocació que es feren dels nostres càrrecs. Ara, ja restituïts en les nostres funcions, vull que sapiguen que ni jo ni els meus companys no som tan golosos d’aquests oficis ni tampoc hi tenim l’afecció que molts es pensen, car, atesa la nostra condició, no hi veiem un gran guany; de manera que jo per mi i per tots els meus companys renunciem ara mateix, en poder del senyor rei i de la cort, als dits oficis”.

Amb aquestes paraules, enregistrades en l’acta de la cort general celebrada a Barcelona el 1377, pronunciades en l’obertura de la sessió del primer d’octubre, Guimerà dimitia com a diputat del braç eclesiàstic i també presentava la dimissió dels altres diputats i oïdors així com de la resta del personal elegit a la cort general de Montsó de l’any anterior. Els primers anys de funcionament de la Generalitat, l’elecció dels seus integrants era feta pels participants a la cort general (i no serà fins a començament del segle XV que la institució es desvincularà de l’assemblea legislativa per disposar d’una organització pròpia i autònoma). Havia estat a la sessió del 28 d’agost passat quan, per iniciativa del comte Joan d’Empúries, fou aprovada la proposta de revocació general d’oficis de la Generalitat, justificada per la presumpció de certes irregularitats econòmiques per part de Guimerà en benefici del seu orde de l’Hospital, del qual en aquell moment ja n’era prior

al Principat. Atès que la proposta fou aprovada quan hi mancaven molts diputats a la sessió i que no se seguí la forma deguda, el monarca anul·là l’acord i confirmà en els seus càrrecs tots els cessats. Fou aleshores quan en nom del rei, el bisbe de Lleida comunicà als presents aquesta decisió. Després que els presents a la sessió l’haguessin escoltat, fou quan Guimerà, ferit en el seu orgull, s’adreçà als presents amb les paraules que hem enregistrat al començament.

Desenganyat de la política i el servei públic al país, Guimerà -que des del març anterior exercia de gran prior de Catalunya com a lloctinent del seu titular Juan Fernández de Heredia- es dedicarà a partir d’aleshores al govern i direcció dels convents i comunitats de l’orde de Sant Joan de Jerusalem establerts al Principat, Mallorca i el Rosselló.

FRA GUILLEM DE GUIMERÀ

Ossera de fra Guillem de Guimerà, que procedeix del castell de Barberà, amb els escuts de la comanda de Barberà, del Priorat de Catalunya de l’orde de l’Hospital, i dels familiars de Guimerà.
© Museu Diocesà de Tarragona.

A l’esquerra: comitent hospitaler que figura a la part inferior dreta del retaule de sant Miquel, sant Joan Baptista i sant Sebastià. Mestre actiu a Lleida, datat entre 1491 i 1496.

© Fundació Privada Catalana per a l’Arqueologia Ibèrica.

FRA GUILLEM DE GUIMERA

Castell i església de Ciutadilla, poble natal de fra Guillem de Guimerà.

Construccions primitives del castell de Ciutadilla (s. XII - XIII).

NAIXEMENT I INGRÉS A L'ORDE DE L'HOSPITAL

Tot i que desconeixem l'any exacte del naixement de Guimerà, hom suposa que va venir al món la segona dècada del segle XIV, al castell de Ciutadilla (l'Urgell), fill de Gispertó de Guimerà i la seva dona Beatriu, filla de Ferrer d'Abella, senyors del lloc.

Tampoc no sabem gairebé res dels seus primers anys, que potser va passar formant-se en les armes a redós del castell del seu pare. És probable, d'altra banda, que la seva formació intel·lectual la consolidés en el proper monestir de Vallsanta, on des de la meitad del segle XIII consten dames de la família com a religioses o simplement com a residents.

Guillem era el fill segon del senyor de Ciutadilla i també com era costum entre la noblesa, en els seus diversos nivells i categories, calia cercar-li una sortida que no entorpiés el futur del germà gran i hereu Gispert. Una bona sortida per als fadristerms de les cases nobiliàries era poder ser admesos en monestirs i capítols catedralicis i especialment dins els ordes militars, on la major part dels càrrecs directius els exercien els "fills de bona casa"; és a dir, els fills de nobles i cavallers. Els Guimerà ja havien tingut en el segle XIII un familiar hospitaler, fet que hauria facilitat l'admissió del jove Guillem dins l'orde. D'altra banda, Guimerà probablement també coneixia aquests religiosos atès que pròximes al seu lloc d'origen hi havia les comandes de Cervera, Granyena, Barbens, Vallfogona, l'Esplugu de Francolí i Barberà.

Malgrat que Guimerà disposés d'un avantpassat dins l'orde, li va resultar impossible el seu ingrés al Priorat de Catalunya de manera que ho hagué de fer a la Castellania d'Emposta, l'organització de l'orde que integrava les comandes aragoneses i les catalanes situades a la dreta del riu Ebre, com ara Miravet, Tortosa, Emposta, Montsó, Gandesa i Horta.

Les primeres tasques documentades com a hospitaler les exercí, juntament amb altres frares, en la defensa de la frontera valenciana entre els anys 1331 i 1333. A principis de març d'aquest darrer any, el capítol provincial de la Castellania reunit al castell de Gandesa, sota la presidència del seu responsable Sanç d'Aragó, encomanà al jove hospitaler la batllia d'Emposta; al cap de dos anys, el mateix castellà li confià per un termini de sis anys el govern de la comanda aragonesa de Villel.

L'ESTADA AL CONVENT CENTRAL DE RODES

Els hospitalers, després de la pèrdua de les possessions a l'antiga Palestina, aconseguiren instal·lar-se a l'illa de Rodés, on organitzaren un regne feudal que abastà tot el territori illenc. Aquí hi bastiren el convent central, des d'on s'administraven, a través dels seus delegats provincials i governadors dels diversos priorats europeus, totes les possessions i rendes de l'orde. El manteniment d'aquest convent central, així com les actuacions militars que es duïen a terme a l'Orient, les assumien les comandes occidentals a través de les contribucions anuals, principalment les anomenades responsions, que aportaven al tresor central de Rodés, així com de

contribucions especials, les talles, distribuïdes entre totes les comandes.

La Castellania d'Emposta no havia estat tradicionalment curosa a l'hora de trametre els diners al convent de Rodés. El 1340 els frares catalanoaragonesos confiaren a Guimerà la missió de portar la seva responsió a l'illa. El contacte amb els responsables suprems de l'orde li suposà que el mestre major li concedís el govern de la important comanda de Montsó.

Retornat l'any següent a la Castellania, aquí féu molt bona amistat amb un altre hospitaler que ja destacava en aquells moments: Juan Fernández de Heredia. Guimerà fou un lleial aliat d'aquest frare aragonès que no dubtà a enfrontar-se amb el nou monarca Pere el Cerimoniós (1336-1387) arran de les pretensions que el seu oncle Sanç d'Aragó tenia de presidir la Castellania, càrrec que també anhelava Heredia, a qui donava suport Guimerà. El resultat fou que el rei féu arrestar els dos a començament de 1342, tot obtenint, a més, del mestre major, el cessament de la direcció de les cases que ambdós tenien encomanades.

EL RETORN DE L'AMISTAT AMB EL CERIMONIÓS I LA PARTICIPACIÓ EN LES CAMPANYES DE RECUPERACIÓ DEL ROSELLÓ

A final de 1342, el monarca i els dos joves hospitalers havien fet les paus com ho prova que Guimerà, de la seva banda, per aquests anys col·laborés en la campanya de recuperació del Rosselló que estava

duent el Cerimoniós, com a part integrant del regne de Mallorca. Algunes de les accions militars de l'hospitaler varen merèixer el privilegi que el monarca les consignés a la seva Crònica, com ara el nomenament de procurador seu a tots els pobles i viles del Rosselló el mes d'agost de 1343, o la recuperació del castell d'Argelers el 6 de juny de 1344. Aquesta col·laboració militar fou premiada pel Cerimoniós amb la petició al mestre major de la provisió de la comanda de Montsó, de la qual, com hem avançat, havia estat desposseït. A més, fins i tot, el rei sol·licità per a Guimerà l'assignació de la comanda més important del Rosselló, la de Masdú, propòsit, però, que no va reeixir.

EL PROGRÉS DE GUIMERÀ DINS L'ORDE DE L'HOSPITAL

Després de la campanya rossellonesa, Guimerà es dedicà uns anys al govern de les comandes que tenia a la Castellania, les d'Horta, de Montsó i de Castellot, tot participant en els diversos capítols provincials que reunien anualment els responsables de les diverses cases de la circumscripció.

El prestigi assolit per Guimerà fou reconegut pels responsables de l'orde ja que el 1359 li confiaren el regiment de les comandes de Tortosa i Granyena, aquesta darrera ja en el Priorat de Catalunya. El

FRA GUILLEM DE GUIMERA

Antigues estances del castell de Ciutadilla (s. XII - XIII).

Sepulcre d'un cavaller de la família Guimerà a l'interior de l'església de Ciutadilla (s. XIV - XV).

Creu de l'orde de l'Hospital que procedeix del castell de Barberà. © Museu Comarcal de la Conca de Barberà, Montblanc.

FRA GUILLEM DE GUIMERÀ

Muralla de Poblet del segle XIV.

Pedra amb els escuts del Priorat de Catalunya de l'orde de l'Hospital i de fra Guillem de Guimerà, que procedeix del castell de Barberà.
© Museu Comarcal de la Conca de Barberà, Montblanc.

govern d'aquesta darrera casa representava el segon esglaió per al retorn de l'hospitaler prop del seu lloc d'origen, ja que el primer havia estat la consecució de la casa de l'Espluga de Francolí, on constava com a comanador ja el 1356.

El seu objectiu, però, era l'obtenció del govern de la comanda més important i rica de la contrada, la de Barberà. Intentà obtenir-la entre 1363 i 1365. I en aquest darrer any arribà a un acord de canvi de la comanda de Tortosa per la de Barberà amb el nou prior i titular fra Pere Guillem d'Oms, i dels seus annexos.

**GUIMERÀ,
ENGINYER
MILITAR I EXPERT
EN POLIORCÈTICA**

Les campanyes militars en què havia intervingut Guimerà li donaren una

important experiència en l'ofensiva i la defensa de posicions militars i de retruc també la millor manera de preparar les defenses de ciutats i castells, ja que havia ampliat aquests coneixements per les visions de

les muralles defensives de la ciutat de València i l'illa de Rodès.

El Cerimoniós era ben conscient d'aquestes qualitats de Guimerà, de manera que el 1367 li encarregà la realització de les fortificacions de la ciutat de Lleida, i el setembre de 1369 el projecte del fossat i muralles del monestir de Poblet, on estaven enterrats els seus avantpassats.

Si bé no tan monumentals com les muralles de Poblet, Guimerà tingué cura també de fortificar les diverses comandes del priorat i amplià notablement el recinte del castell de Barberà, on féu bastir el Palau Nou com a residència del prior de Catalunya. En aquesta mateixa població, davant l'amenaça d'invasions, manà als seus habitants que fessin obres de fortificació a la vila i el castell. El 1377, davant la migradesa defensiva de Torres de Segre, ordenà també als seus habitants que fortifiquessin el castell i que fins i tot bastissin les seves cases dins el recinte castral. Les seves preocupacions se centraren especialment a fortificar millor els castells i llocs de les comandes de ponent, com ara Barbens, Corbins i l'esmentada de Torres de Segre.

LA PARTICIPACIÓ DE GUIMERÀ EN EL GOVERN DE LES PRINCIPALS INSTITUCIONS DEL PAÍS

Al començament d'aquest treball, hem esmentat l'assumpció en representació del braç eclesial de la presidència de la Diputació del General el 1376-1377. La seva participació en els organismes rectors del país no es limità només a l'esmentada institució, sinó que com a persona ben considerada pel monarca, aquest el designà com a membre del seu consell privat. A més, l'especial confiança que el Cerimoniós tenia en l'hospitaler va determinar que fos designat -mentre el titular d'aquest càrrec, Berenguer d'Abella, estigués fora del país en una missió del rei- vicegerent del governador general del Principat, el càrrec directiu més important després del monarca i el primogènit. En dues ocasions, el 1369 i el 1373, exercí Guimerà aquesta altíssima responsabilitat. La confiança vers l'hospitaler continuà en el primogènit de Pere III, l'infant Joan, el qual el 1382 nomenà Guimerà lloctinent de la ciutat i Camp de Tarragona.

Fou molt destacada la participació de Guimerà en les assemblees parlamentàries del país. La seva presència en aquestes magnes reunions legislatives catalanes hi consta gairebé en totes les celebracions des de les Corts de Barcelona de 1364-1365. Els parlamentaris

Un projecte de país, promogut per "Cultura i Paisatge"

Les nostres tres comarques han estat ben generoses al llarg de la història a oferir dirigents al país, des de l'època medieval fins a l'actualitat. Les nissagues nobiliàries que s'hi instal·laren aportaren alguns dels seus membres per col·laborar estretament amb els monarques catalans en el govern del país: sigui formant part del seu consell privat, sigui acompanyant-los en les seves actuacions militars o sigui participant en els òrgans de direcció política del Principat.

Dr. Josep M. Sans Travé. Acadèmic

Hom troba sovint al costat dels prínceps catalans els noms de Cervera, Torroja, Anglesola, Puigverd, els Ribelles i els Jorba, que es trobaven a la cort o seguien els monarques en els seus desplaçaments pel territori. Poblet i Santes Creus, per altra banda,

aportaren també la personalitat dels seus abats en el govern del país a través de l'assumpció de responsabilitats episcopals -recordem, entre d'altres, sant Bernat Calbó, que essent abat de Santes Creus, fou elegit bisbe de Vic (1223-1243)- o, fins i tot, mitjançant l'exercici d'oficis a la Cort, com ara el d'almoier reial, a partir de 1375, càrrec que desenvolupava l'abat de Poblet, o el de capellà reial, que exercia l'abat de Santes Creus.

Alguns dels funcionaris de més rang a la cort reial foren fills d'aquestes contrades, entre els quals destaca el secretari i protonotari de Pere el Cerimoniós, el montblanquí Jaume Conesa. La voluntat de servei a la societat catalana no s'ha esgotat en els nostres dies i fills de les tres comarques han participat en el govern del país, ja sigui com a consellers, parlamentaris, directors generals o de grans institucions nacionals.

En aquest apartat de la revista *Cultura i Paisatge* volem analitzar i donar a conèixer el grup selecte dels col·laboradors en la direcció política del país, en concret els que dirigiren la institució cabdal catalana, la Generalitat de Catalunya, des de la seva creació l'any 1359 a la cort de Cervera fins a l'actualitat.

Com se sap, l'òrgan directiu de la institució a les èpoques medieval i moderna estava integrat per tres diputats i tres oïdors, en representació de cada braç que, juntament amb el rei, constituïen la cort general. Els tres braços eren l'eclesial, el nobiliari i el braç popular o reial. Cada braç representava el

UN PROJECTE DE PAÍS

Anglesola, poble natal de Felip d'Anglesola, sagristà de Tarragona, vuitè president de la Generalitat (1380-1383).

UN PROJECTE DE PAÍS

Pedro de Mendoza, abat de Santes Creus, el qual fou el quarantè president de la Generalitat (1497-1500).

seu corresponent estament, els bisbes, els abats i els representants dels ordes religiosomilitars; els nobles i cavallers, i els delegats de les ciutats i viles reials. En algun moment, per exemple, varen enviar síndics a la cort general els pobles de Cabra, Sarral i Forès, atès que eren viles reials.

L'òrgan executiu, doncs, que presidia el diputat eclesiàstic, estava format per sis persones. Aquesta circumstància ha motivat que tots els presidents de la Generalitat a les èpoques medieval i moderna siguin religiosos, -és a dir, bisbes, abats o canonges- o membres dels ordes militars.

Les terres de la Catalunya Nova han donat al llarg dels segles vuit presidents de la Generalitat: set a l'època nacional i un, Lluís Companys i Jover, a l'època republicana. El primer fou Guillem de Guimerà i d'Abella, fill de Ciutadilla, frare de l'Hospital (1376-1377).- Un altre, de la nissaga urgellenca dels Anglesola, Felip d'Anglesola, sagristà de Tarragona, (1380-1383). Altres tres foren abats de Poblet: Miguel Delgado (1476-1478), Juan Payo Coello (1488-1491) i Francesc Oliver de Boteller (1587-1588 i 1596-1598). Un altre fou abat de Santes Creus, Pedro de Mendoza (1497-1500). I, finalment, Pau d'Àger (1659-1662) fou comanador de la casa de l'Hospital de Vallfogona. Altres personatges d'aquestes contrades hi exerciren també els càrrecs de diputats o bé d'oïdors. Durant l'exercici de diputat de Guimerà, fou oïdor de comptes pel braç eclesiàstic Galceran d'Anglesola,

vicari general de l'arquebisbe de Tarragona. I alguns nobles d'aquestes terres exerciren de diputats o oïdors del seu braç, com ara els diputats militars Berenguer Arnau II de Cervelló i de Queralt, senyor de Pontils (1428-1431); el donzell de Tàrrega, Joan Olivó (1539-1542); Gispert de Guimerà (1608-1611); Onofre Jordà i de Sasala, donzell de Tàrrega (1620-1623), i Joan de Grimau i de Vilafranca, domiciliat a la vegueria de Tàrrega (1656-1659). I els oïdors militars Bertran de Vilafranca, castlà de Montblanc (1416-1419); un homònim seu, donzell de la vegueria de Montblanc (1425-1428); un tercer homònim, també de Montblanc, que exercí en el trienni de 1440-1443; Miquel Ferrer de Busquets i de Luna, donzell de Montblanc (1575-1578), i Josep de Meca Caçador, senyor de Ciutadilla (1680-1683).

Aquesta col·laboració té l'objectiu, a banda de donar a conèixer la personalitat dels nostres compatriotes, de moure la societat i les seves institucions perquè a cada un dels llocs on varen nàixer o on varen residir s'hi faci memòria pública recordant als seus habitants o visitants aquesta circumstància. Pot ser amb una retolació específica comuna a tots els llocs, amb un monument, una escultura o dedicant-los un carrer, plaça o un indret de la població o lloc.

L'ordre d'elaboració serà el cronològic, tot avançant que el tractament de cada personatge serà forçosament diferent en funció del coneixement de què es disposa de cada un d'ells. ■

li encarregaren diverses tasques i missions de molta responsabilitat -com ara la que rebé a la cort de Lleida de 1375 d'assistir i aconsellar el rei en les campanyes militars, i quedar-se constantment al seu costat mentre durés el seu ofici, o que sovint hagués d'exercir de delegat de la cort per aconseguir dels banquers barcelonins els avenços dels diners del donatiu promès al monarca. L'encàrrec més important que li féu l'assemblea legislativa, tal com hem avançat al començament, fou, però, el de dirigir la Generalitat i administrar els seus cabals. Fruit probablement de les enveges per la carrera fulgurant de l'hospitaler, aquest i els altres responsables i oficials de la institució foren acusats de malversació de diners i, concretament Guimerà, de fer-ho en benefici del seu orde. Això motivà que una comissió de l'assemblea revisés els comptes dels diputats i altres oficials ja que al cap de tretze anys del cessament resultà que Guimerà estava en deute d'una petita quantitat amb la institució.

DEDICACIÓ DE GUIMERÀ AL GOVERN DE L'ORDE DE L'HOSPITAL DE SANT JOAN DE JERUSALEM

Les insídies i acusacions que hagué de suportar Guimerà a la Cort de Barcelona de 1377, així com la seva destitució de diputat, tot i l'anul·lació de la disposició i la rehabilitació per part del rei en els càrrecs cessats, havien minvat l'ànim del frare i li havien provocat un gran desencís de la política. Després de la revisió dels comptes de la institució durant la seva gestió, Guimerà s'apartà dels afers públics per concentrar-se en el govern i administració del seu orde; primer com a comanador de les comandes de Barberà, l'Espluga de Francolí i Vallfogona i, a partir de 1377, com a lloctinent del prior de Catalunya, del qual era titular el seu amic Heredia.

El districte català de l'orde -l'anomenat Priorat de Catalunya- l'integraven vint-i-set comandes, distribuïdes entre el Principat, Mallorca i el Rosselló.

FRA GUILLEM DE GUIMERÀ

Hospital dels pobres, de l'Espluga de Francolí. En primer terme la portalada gòtica de l'església de Sant Miquel.

FRA GUILLEM DE GUIMERÀ

Fra Fontaner de Glera, comanador de Sixena, de l'orde de l'Hospital, figura com a comitent en el plafó central del retaule de la Mare de Déu de Sixena, de Jaume Serra. Cap a 1367-1381 © Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona 2016 Fotografia: Jordi Calveras.

Segell de l'orde de l'Hospital, que procedeix del castell de Barberà. Museu Comarcal de la Conca de Barberà. Montblanc.

Abans, però, d'aquesta darrera data, després de la mort del prior Pere Guillem d'Oms, el 13 de febrer de 1372, els comanadors de la província reunits el març a la comanda de Sant Celoni elegiren temporalment per al càrrec vacant Guimerà fins que el mestre major de Rodes nomenés la persona definitiva. El papa, però, s'avençà a la decisió del mestre i promogué Heredia -que en aquells moments servia el pontífex a Avinyó en la seva qualitat de cap de seguretat de la cúria papal- com a titular del Priorat català. El nou prior, però, per compensar el tort infligit a Guimerà – ja que el mestre major acostumava a confirmar l'elecció que feien els comanadors d'una determinada província- sol·licità del papa Gregori XI, que li assignés el govern de la comanda d'Ulldecona, de la qual era titular Heredia i a la qual va renunciar perquè les tasques a la cúria papal no li permetien la dedicació que exigia, motiu pel qual en aquell temps era objecte de vexacions per part de la ciutat de Tortosa. Atenent la petició d'Heredia, el 18 d'agost de 1376 el pontífex escrivia a Guimerà per encomanar-li la direcció de la dita comanda, malgrat que ja posseïa la de Barberà.

A final d'aquest any o a començament de 1377, Heredia confiava a Guimerà la lloctinència del Priorat de Catalunya, que ja havia exercit interinament amb anterioritat. Després, però, de l'elecció d'Heredia com a mestre major de l'orde de l'Hospital (27 de setembre de 1377) l'aragonès nomenà el 7 d'octubre del mateix any Guimerà prior de Catalunya per un període de deu anys, com un nou premi a la col·laboració, confiança i amistat que unia els dos religiosos. Confirmat cada deu anys en el càrrec, Guimerà morí durant el seu exercici la nit del 18 al 19 de juliol de 1396 al castell de Barberà. En conseqüència, el fill de Ciutadilla arribà a ésser, amb la seva designació com a prior, la màxima autoritat de l'orde de l'Hospital a Catalunya i esdevenia,

així mateix, l'interlocutor normal amb les autoritats centrals de Rodes i també amb les civils i religioses de Catalunya.

En conseqüència, el seu càrrec l'obligava a tenir cura del bon govern de les diverses comandes de la circumscripció així com també de vetllar pel compliment de la regla i els costums per part dels seus membres, i a disposar, si calia, les reprimendes i càstics

convenients. Com a tal, també acceptava i presidia l'ingrés de nous frares, nomenava els comanadors o responsables de governar cada casa, i en percebia les rendes i contribucions pactades -tot i que en la majoria dels casos es feien durant la celebració dels capítols i havent oït el parer dels presents. Una part important d'aquestes contribucions anava destinada a pagar la responsió que aportava el priorat al convent central, valorada en 3.600 florins d'or d'Aragó. No només havia de contribuir amb l'esmentada aportació, sinó que les circumstàncies especials de Rodes i la necessitat gairebé constant de refer i ampliar la fortificació de l'illa, així com també les seves activitats ofensives a la zona, exigien més diners de les comandes europees que els trametien a través de talles, subsidis especials i altres contribucions que es pagaven arran de la mort d'un frare pels ingressos de la responsabilitat que exercia. No sempre els diners amb què s'havia de contribuir al tresor central es disposaven a la bossa del Priorat, motiu pel qual Guimerà hagué d'acudir sovint al crèdit amb els banquers barcelonins.

Com a prior de Catalunya, incumbia també a Guimerà el compliment de les obligacions amb

la monarquia i amb la Generalitat. Quant a la primera, oferí la seva col·laboració mantes vegades, sigui com a conseller, sigui com a ambaixador, sigui com a estratega militar. Quant a la Generalitat -a més de participar, com hem dit, en el govern de la institució-, el prior assumí la responsabilitat de pagar en nom de l'orde la contribució que li corresponia com a casa taxada per raó dels 2.415 focs que posseïa en el Principat. Guimerà hagué d'assumir també els costos d'adquisicions o ampliacions del patrimoni de l'orde a la circumscripció, així com els derivats de l'adquisició de les jurisdiccions de diversos llocs que comprà a Pere el Cerimoniós i que suposaren importants despeses.

GUIMERÀ, RESPONSABLE DE LES COMANDES DE BARBERÀ I L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ I DELS BÉNS ANNEXOS

Com a comanador de Barberà, Guimerà, a més dels béns i drets que l'orde posseïa en aquest lloc -que pervingué a l'Hospital arran de la supressió de l'orde del Temple i l'assignació dels seus béns- posseïa també els castells i viles de l'Espluga de Francolí, Vallfogona de Riucorb, Albió i Torre

d'Albió, Montbrió, Pira, Ollers, i els llocs de Pinatell i Miralpeix. A més, després de l'ingrés de Marquesa de Saguardia a l'Hospital la segona meitat del segle XIII, els castells i llocs d'aquesta contrada que la dona concedí a l'esmentat orde eren els de Passanant, Belltall, Glorieta, Segura, la Sala de Comalats i Guardiollada.

Guimerà, quan no estava ocupat a la capital en afers polítics, residia habitualment al castell de Barberà -on féu bastir una residència adequada a la seva categoria d'acord amb la responsabilitat de prior que exercia, anomenada Palau Nou- i temporalment també als castells de l'Espluga de Francolí i Vallfogona. A aquest darrer lloc, el motiu degué ser per la seva proximitat amb Ciutadilla, on intervingué en la defensa dels drets de la seva cunyada Isabel de Relat i dels seus nebots, especialment després de la mort del seu germà Gispert a la campanya de Sardenya. Aquest cavaller havia nomenat tutor dels seus fills fra Guillem en el testament atorgat el 16 d'abril de 1354.

Com a senyor alodial i jurisdiccional d'aquests dos llocs i dels seus annexos -dels quals havia

FRA GUILLEM DE GUIMERÀ

Antiga capella del castell de Vallfogona de Riucorb.

FRA GUILLEM DE GUIMERA

Escuts de la família Guimerà a l'interior de l'església gòtica de Sant Miquel, de Ciudadilla.

adquirit totes les jurisdiccions el seu antecessor en el priorat Pere Arnau de Perestortes el 1357-, Guimerà no només percebia les contribucions que pagaven els pagesos per fruit de l'exploració de les terres i propietats concedides emfitèuticament pels senyors als primers colonitzadors, càrregues que es transmetien als seus successors, sinó que hi exercia, generalment a través de delegats, les funcions que pertanyien a la jurisdicció, i que proporcionaven els respectius ingressos, com ara els derivats de l'administració de la justícia. Així mateix, com a senyor jurisdiccional percebia les contribucions imposades als seus vassalls o les acordades a les corts generals que afectaven tots els habitants del Principat. D'altra banda, en la seva qualitat de responsable dels seus vassalls, defensava els seus súbdits davant les agressions exteriors, fossin militars, civils o financeres, com ara la de contribuir a la construcció de les muralles de Montblanc per part dels habitants de Barberà i l'Espluga de Francolí, atès que ja disposaven de recintes castrals on poder-se refugiar en cas de conflicte armat. També, com a senyor dels esmentats llocs, Guimerà dictava les disposicions necessàries encaminades al bon govern de les respectives poblacions i aprovava, amb la introducció de les esmenes convenients, les ordinacions que es donaven als veïns.

LA PREFERÈNCIA DEL CASTELL DE L'ESPLUGA PER A LA CELEBRACIÓ DELS CAPÍTOLS PROVINCIALS

Era costum a la circumscripció catalana de l'Hospital de celebrar, anualment - i també quan les circumstàncies ho exigien-, una reunió del prior amb tots els comanadors de les diverses cases del territori per supervisar l'administració, atendre les peticions dels vassalls, fer destitucions i nous nomenaments de càrrecs, distribuir les càrregues entre els diversos convents i donar compte i solucionar els assumptes relatius a la deixiplina dels membres de les diverses comunitats. Aquestes reunions o capítols

acostumaven a durar entre cinc i sis dies i eren convocades amb temps suficient pel prior. Durant el seu mandat, Guimerà escollí molt sovint el castell de l'Espluga per a la seva celebració.

El fet, doncs, que la major part dels comanadors del priorat -gairebé sempre n'hi havia algun que per causa justificada excusava la seva assistència- s'allotgessin en aquest castell pressuposa que el lloc de celebració disposava de la capacitat suficient per albergar dignament els convocats, fet que, d'altra banda, fa pensar que el castell espluguí probablement oferia les garanties suficients perquè els comanadors del priorat hi poguessin residir còmodament.

GUIMERA, PARE D'ELIONOR I DE BLANQUINA

Els membres dels ordes militars, en general, no foren en el nostre país miralls de virtuts religioses. La major part dels seus responsables procedien de la noblesa, eren els fills cabalers per als quals els pares havien trobat una sortida social digna mitjançant l'ingrés a l'orde. Llur professió, per tant, no suposava sovint una veritable vocació religiosa motiu pel qual els casos de relaxació foren freqüents dins l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem. Sembla, així mateix, que els tres vots religiosos foren bastant oblidats pels frares que desenvoluparen molta activitat pública, al marge de la vida conventual, especial el de castedat, atès que fruit dels seus amors il·lícits tingueren diversos fills. L'amic de Guimerà, fra Juan Fernández de Heredia -que el 1377 aconseguiria la màxima autoritat de l'orde- havia tingut amb anterioritat quatre fills amb diverses dones, que foren legitimats el 1360 per Pere el Cerimoniós. Guimerà, de la seva banda, un home actiu, incansable, ambició, arrogant i altiu, amant del luxe i l'ostentació, que per raó de les seves responsabilitats passà bona part de la seva vida fora de les cases del seu orde participant en campanyes militars, assistint com a conseller al monarca a la cort i viatjant per afers del rei, de les Corts o del seu orde arreu del territori català, a terres de València, del Rosselló, d'Itàlia, a Rodes, a Montpeller i a Avinyó, tingué l'oportunitat de relacionar-se sentimentalment amb alguna o algunes dames del seu entorn, que li varen proporcionar dues filles: Elionor, que maridà amb Ramon de Caldes, senyor del castell de la Tallada, i Blanquina, que el 1382 es casà amb el donzell Berenguer de Moixó.

El fet que en atorgar el seu "desapropiament" -testament per als membres de l'Hospital- fes algunes deixes de diners per als seus descendents prova que el frare es preocupava per la seva "família" pròpia.

GUIMERA, AMBAIXADOR DAVANT EL PAPA GREGORI XI A AVINYÓ

El papa Climent V, que era arquebisbe de Bordeus i que no havia assistit al conclave de Perusa que l'havia elegit, s'inicià amb la disposició que ordenava traslladar el 1309 la cúria pontifícia de Roma a Avinyó, el que s'anomena el "papat d'Avinyó". El que havia estat inicialment una provisió temporal es consolidà tot i que diverses veus de l'Església manifestaven la necessitat de retornar el papat a Roma, la seu tradicional. Gregori XI (1370-1378), a prec de santa Caterina de Siena, decidí tornar i traslladar la cúria papal a Roma. Davant els perills que els enfrontaments amb Florència i altres ciutats italianes suposaven per al viatge papal des de Marsella a Roma, el pontífex demanà ajut a Pere el Cerimoniós que, a costa d'alguns favors diplomàtics, accedí a la petició i li oferí sis galeres que formaren part de l'estol, constituït per vint-i-cinc vaixells, i del qual era almirall Juan Fernández de Heredia.

Per decisió del Cerimoniós, Guimerà acompanyà el papa en aquest viatge per mar, que sortí de Marsella el 2 d'octubre de 1376 i arribà a Corneto, a terres papals, el 6 de desembre.

L'estada de l'hospitaler a la cúria papal fou recompensada amb la concessió per part de Gregori XI de la comanda d'Ulldecona i durant el viatge per mar amb la de diversos privilegis que palesaven l'afecte i gratitud del pontífex vers Guimerà, com ara el de poder oir missa i celebrar els oficis divins o rebre els sagraments en llocs d'interdicte eclesiàstic, de poder disposar d'altar portàtil en els seus viatges i desplaçaments o de poder disposar d'un capellà personal. Tots aquests privilegis, enregistrats en els còdexs de l'Arxiu Secret Vaticà, anaven adreçats a "Guillem de Guimerà, ambaixador de l'il·lustre rei d'Aragó enviat al papa".

LA MORT DEL GRAN PRIOR GUIMERA (18/19 DE JULIOL DE 1396)

Fra Guillem de Guimerà va morir la nit del 18 al 19 de juliol de 1396 a la cambra nova de la seva residència o "Palau Nou" del castell de Barberà. Feia mesos que la seva salut havia minvat, sigui per malaltia, sigui per la seva avançada edat. Els primers símptomes de decrepitud havien aparegut el mes de març de 1395 mentre sojornava al castell de Vallfogona. Tot i que la bossa del prior es trobava ben eixuta, els seus domèstics reclamaren els serveis

FRA GUILLEM DE GUIMERA

Fotografia de l'arcosoli i de l'ossera de fra Guillem de Guimerà, situat a la capella del castell de Barberà de la Conca (1917). Fons Salvany. Biblioteca de Catalunya.

Actualment l'ossera es conserva al Museu Diocesà de Tarragona.

dels metges més famosos de la contrada. Assabentat ben aviat el seu nebot Guerau de Guimerà de la situació de la salut de l'oncle, es traslladà a finals de març a Vallfogona per tenir-ne cura, pagar metges i medicaments, i adquirir robes i vestits nous, tot romanent en aquest castell fins al 14 d'abril, quan li semblà que l'egregi malalt havia ja superat la crisi. Aquesta millora de la salut va motivar també que el prior abandonés Vallfogona i retornés cap a les comandes de la Conca. En el trajecte s'aturà al castell de Solivella, on arribava el mateix dia 14, i on una Abella, parenta de la seva mare, s'havia maridat amb el senyor del lloc, probablement Berenguer de Llorac. Aquí sojornà deu dies, i rebé les atencions dels seus familiars. A finals d'abril, més refet, el prior passà al castell de l'Espluga de Francolí, on consta documentalment des de principis de maig fins a finals de novembre de 1395, des d'on marxà a Barberà, on passà l'etapa final de la seva malaltia.

La notícia de la propera fi del vell prior s'estengué com un regueró de pólvora arreu del país, i arribà fins i tot al convent central de Rodes. Als parents – principalment als seus nebots- perquè havien avençat diners al seu oncle, sigui amb préstecs que els havia demanat, sigui assumint i pagant les despeses derivades dels darrers mesos de la seva malaltia; i als que havien ofert serveis i béns i no havien cobrat el seu import. En aquest sentit, era tal la quantitat dels creditors que s'anaven presentant a reclamar el seu pagament al castell de Barberà que els comanadors reunits aquí després de les exèquies del prior sol·licitaren el concurs dels batlles de les poblacions veïnes de l'Hospital perquè compareguessin a Barberà davant la concentració de tants reclamants ja que temien per la seva seguretat. Finalment, el convent central de Rodes estava també especialment interessat en l'herència del prior i sobretot en les rendes que mancaven per cobrar fins a la propera festa de Sant Joan del mes de juny, que considerava que pertanyien al tresor de l'orde, mentre que els parents i alguns frares de la circumscripció defensaven, assabentats de la situació econòmica del difunt, que d'acord amb la tradició del priorat,

les quantitats pendents de cobrament havien de ser assignades fins al proper 24 de juny, al gran prior difunt i així poder fer front i pagar els seus immensos deutes.

Al cap de pocs dies, els comanadors del Priorat elegiren nou prior de Catalunya, fins que el mestre major no designés el responsable definitiu, fra Pere de Vilafranca. Aquest per solucionar la difícil i complicada problemàtica que suposaven els deutes de Guimerà i les reclamacions dels seus creditors, així com les pretensions del tresorer del convent central, confià al jurisperit montblanquí Domènec Nicolau -molt conegut de Guimerà ja que en vida havia utilitzat sovint els seus serveis- jutge delegat perquè indagés, primer, quin era el costum de l'orde en relació amb la percepció de les rendes assignades a un comanador o prior difunts i, en segon lloc, perquè inquirís i relacionés els deutes del prior difunt. Personalment, o a través d'advocats substituïts, s'interrogaren els diversos dignataris del priorat així com els diversos creditors. Per la pressió, però, d'aquests darrers, sota l'acusació de parcialitat del jutge, el nou prior hagué de canviar dues vegades el delegat i s'allargà excessivament el procés ja que calgueren encara vint-i-cinc anys per solucionar satisfactòriament l'herència i els deutes de Guimerà.

Les restes del prior al cap d'uns anys de la seva mort foren dipositades en una ossera que féu confeccionar un parent seu que es col·locà en un arcosoli obert al mur nord de la capella de Sant Joan del castell de Barberà. Aquesta ossera -de pedra de la Floresta, de bella factura gòtica i atribuïda a Jordi de Déu- té estructura de paral·lelepípede (108 cm de llarg, per 41 cm d'ample i 143,5 cm d'alt), amb tapa de dos vessants, i té decorat el frontal i la tapa així com els laterals amb els escuts de la comanda de Barberà, del Priorat de Catalunya de l'orde de l'Hospital i dels familiars de Guimerà. Romangué en aquest lloc fins a l'any 1920, en què l'ajuntament de la població el cedí al Museu Diocesà de Tarragona, on es conserva exposat actualment. ■

